

BIJDRAGEN

TOT DE

TAAL- LAND- EN VOLKENKUNDE

VAN

NEËRLANDSCH INDIË.

TIJDSCHRIFT VAN HET KONINKLIJK INSTITUUT

VOOR DE

TAAL- LAND- EN VOLKENKUNDE VAN NEËRLANDSCH INDIË.

VIERDE DEEL.

---

^{e'@}
AMSTERDAM,

FREDERIK MULLER.

BATAVIA, VAN HAREN, NOMAN EN KOLFF.

1856.

REIJSBESCHRIJVING

VAN

DEN WEG ULT SAMARANGH,

NAR

DE KONINCKLIJKE HOOFDPLAETS MATARAM,

MITSGADEKES DE

ZEEDEN, GEWOONTEN ENDE REGERINGE VAN DEN SOUSOUHOUNAN,

GROOT MACHTICHSTE KONINGE VAN 'T RIJLANT JAVA.

Den weg van Batavia's reede nae Samârangh wert geoordeelt 53 à 54 Duijtse mijlen (gelegen 7 mijlen van Japâra), alwaar alle uijtlanders, 't zij gezanten ofte particuliere persoonen (nae de Matâram tenderende) ter zee met hun scheepen ofte vaertuijgen aankomen, ende voorts te lande derwaerts reijsen.

Samârangh is een fraeije redelijcke Javaensche zeestadt, doch onbe-
muert, bewoont met omtrent 20 à 25000 huijsgesinnen; maeckende
uijt (nae mijn opinie) 30,000 mannen ende 10,000 vrouwen ende kin-
deren, hun ernerende met visserijen, houthacken, planten, zagen, rijst-
planten ende sommige sobre neringen; alhier werden ordinair 's Ko-
ninghs gesanten verwacht, die met groote suite ende pompe de Holland-
sche gesanten (boven alle andere natiën) nae boven convoijeren.

Van Samârangh reijst men meest zuijdwaerts, over 't eerste voorge-
berchte, passeerende d' eerste dag, binnen de distantie van 6 mijlen,
niet min dan 8 à 10 dorpen, aen den weg gelegen, ieder bewoont met
60, 70 à 100 huijsgesinnen, haer alle met rijspanten ernerende, be-
halven de dorpen ter zijden affgelegen.

De eerste rustplaets van Samârangh is, nae 6 mijlen advance, in een
dorp, gencempt Ongâran, gelegen aen den voet van een hoogen ende

seer plaijsanten berch, genaempt als het dorp Ongâran. Desen berch steeckt veeltijts met zijn top door de wolcken, niettemin is deselve-meest tot boven toe gecultiveert ende met swarte suijcker ende andere vruchtboomen beplant, die van 't aff- ende uijtvloeiende waeter altoos connen bevochticht werden; alhier begint zich 't eijland als een wonder ende sieraet van de nature op te doen, met soo schoone en heerlijke rijsvelden, 'item allerlei boom- ende aerdvruchten, dat sulx niet te plaisant can afgebeeld worden.

Ongâran is omtrent bewoont met 3 à 400 huijsgesinnen, die subject zijn alle aensienlijke reijsigers (nae de Koninck tenderende) met cost ende huijsingh te verschaffen, dat bij dese menschen met groote slaeffse eerbiedigheijt seer mildelijk wert geobserveert, sonder dat zij, op poene van 't lijff, ijts van mij oijt daer vooren hebben mogen ontfangen.

Van Ongâran reijst men over hoogh landt, ende tusschen de bergen door, laetende aen de rechter ofte de westzijde, het gem. hooge geberchte, ende tusschen de wegh ende dit geberchte, een valeije op 't minste $2\frac{1}{2}$ à 3 mijlen breed, alle met rijns beplant, dat door ontalijcke affloopende rivierkens van 't hooge geberchte nederdaelende, bevochticht wert, zich aldaer tot malcanderen versaemelende, ende de rivier van Damack tot losingh invloeiende. Hier beginnen oock de dorpen meerder te werden, passeerende somwijlen 3 à 4 in een ure tijt, alle met aerdige naemen, nae de constitatie der landen affgebeelt; nae 6 mijlen advance comt men in 't dorp Chiandi, ofte wat verder Salâtiga, grooter ende rijcker bevolkt dan Ongâran: hun alle met den landbouw ernende. Van Samârangh tot hier passeert men ongelooffelijke Jatij ofte eijcken bosschen, van hooge en bovengemeen swaere boomen, daer men uijt de sommige plancken can zaegen, welke niet min dan 3 à $3\frac{1}{2}$ voeten breed zijn, ofte balcken hacken; sodanich in de beschrijvinge van Java geseijt is.

Van Salâtiga ofte Chiandi voort reijsende, langs den soom van 't voorgem. geberchte, dat hier noch veel hooger is als Ongâran, laet men de rijsvelden, ongelooffelijk groot, aen wederzijden, voornaementlijk ter rechterhand, leggen, op alle $\frac{1}{2}$ ende $\frac{3}{4}$ mijlen met schoone dorpen rondsom in de velden verspreijt; passeerende den derden dagh de rivier Damack,

Dese beide poorten, Selimbij ende Tadie, leggen tusschen 't geberchte op den pas ingedrongen; aen beide zijden is het land seer woest van wildernis, ende met houten heijningen beset; de poorten zijn van hout, die tusschen de bergen als haere muren, ingetimmert zijn, niettemin can men genoegsaem ter zijden de poorten, langs de ongebaende weegen over 't geberchte klimmen, hoe wel beter bij Tadie als Selimbij, doch den overclimber betrapt zijnde, dat grootelijks zijn perijckel heeft, soude sulx met zijn hals, sonder genaede moeten hoeten, als een kenteecken dat hij een misdaeder, dieff, fugitijff, doodslaeger, enz. wesen moeste.

Van Tadie voort reijssende passeert men noch 2 poorten, een mijl Z. ende N. van maleanderen, genaempt Oupack, ende de naeste aen de stadt Caliadier; aen dese beide poorten wert soo heel naeu niet gesien, niettemin door Oupack magh niemand onbekent passeeren, ende is mede met krijgsvolck beset.

De poort van Caliadier can niet gepasseert werden, ofte men gaet eerst door een sterck affloopende rivier, daer sich veel cleijne in vergaderen. Een cloeck man is hier onmagtigh tot de knie in 't waeter te staen sonder wegh gespoelt te werden, doch is ordinair in 't drooge saisoen niet boven een knie diep, de hooge oevers noghtans getuijgende, dat hij in de regen saisoenen wel 150 voeten hoogh vloeijt.

Binnen Caliadier zijnde, is men in de Matâram, die hier zijn populouse aenvangh neemt, zijnde 't selve in de rechte wech een breede straet, loopende wat vlamme gecrompt, doch in zijn streckingh meest recht zijden ende noorden; dese streeck is niet min dan 2 mijlen langh, corresponderende in 't zijden recht op des Koninghs hoff, loopende door dese straet diverse rivieren, die men alle te paerde gemakkeijk door rijd, ende vijt dieselve diverse straeten, aen wederzijden, doch principael nae 't westen, alwaer de stad met een seer ouden muer, wel 2 mijlen langh, van loutere gehouwen steen, nogh beslooten is. Dese muer is alle van vierkante graeuwe steenen, 2 voeten lanck; ende 10 duijmen in 't viercant, dick opgestapelt, sonder calck ofte eenich metselwerck, soo net in de winckel gearbeijt zijnde, datse recht opstaet; de hoogte deser muer is niet min dan 18 à 20 voeten, de dicke onder ten minste 12, ende booven 8 voeten, de dunte van de dicke

met canteelingen affgescheidt, maer door den grooten ouderdom, daer off de Javanen geen tijd weten, is dese muer op veel plaetsen met bresen, daer haer passagiën leggen, ingestort, soo dat deselve niet meer als een ruïne, ende geen afschuttingh van de stad zij. Gelijk dese stad tot 's Koninghs hoff Z. ende N. wel 2 mijlen langh is, soo is deselve oost ende west niet minder, bewesten dese hoff straet alleen; daer het gepeupel in sulcken overvloedigen getal woont, dat sulx sonder verwonderinge niet wel can gesien worden.

In de bijsijnde affteijkeningh werd vrij wel de swier der stad, soo veel doenlijk zij, afgebeeld, doch principael des Koninghs seer groote hoff, dat ick nae de Javaense maete met onse voeten over een gebracht heb; 't selve is soodanich afgebeeld als het inderdaed leijt, ende bij desen Koninck tot zijn casteel ende woning opgebout zij.

Het vermaeckelijxte deser plaets is, dat men op 't groote pleijn staende, voor 't hoff, sich rondsom in een aengenaem ende seer plaisant geberchte beslooten vind, alle met vruchten beplant, tot boven op den uijtersten top, zijnde 't geberchte (exempto den Belirangh, die uijtmunt) maer soo hoogh, dat men de boomen op den top bequaemelijk bekennen kan.

Dit gebergte leijt in 't oosten maer een canonschoot van de stad, ende noch dichter aen 's Koninghs hoff, doch in 't westen niet min dan 3, 4 à 5 mijlen; in 't noorden, tot den ingang van Tadie, 4 mijlen, ende in 't zuijden loopt dese vlacte, tot aen 't zujder strant, ongeveer 2½ à 3 mijlen achter des Koninghs hoff, maeckende aldaer een heuvelachtige vlacte van 7 à 8 mijlen O. ende W. breed, tusschen 't geberchte tot op het strand met soo vermaeckelijcke dorpen versiert, als men met oogen aenschouwen magh.

In dese streeck land, achter 's Koninghs hoff, heeft den Koninck ongelooffelijke groote diergaerden, daer hij tot zijn vermaeck ende de jacht beslooten houd ettelijke duijsende herten, renosters, wilde koebeesten ende uijtnemende groote stieren, de maet van onse stieren (oock haer ordinaire koebeesten) ver overtreffende, item wilde paerden, ende ander vee, ieder soorte besonder tusschen de bergen met swaere eijkenhouten heijnings affgeslooten zijnde, binnen dewelcke men sonder eenige be-

commeringe van tijgers, slangen ofte ander ongedierte vrijelijck jaegen can, gelijk ick met des Koninghs hovelingen wel gejaecht, maer noijt eenich ongedierte bejegent hebbe.

De beschrijvinge van 't hoff ende hoedanich 't selve gebout zij, can door UEd. in de gem. affconterfijtingh pertinent bespeurt werden, daer aen mij desen aengaende refererende, sal ick overtreden tot des Koninghs ende der volckeren costumen ten hoove.

De ordinaire zeeden der Javaenen zijn onder malcanderen seer beleeft ende courtoijs, doch bij den minderen aen den meerderen seer slaeffs, sullende den dienaer zijn heer noijt durven aensien dan met betwijgingh van zijn dienstvaerdigheijt; aengesproocken zijnde van zijn heer, hout hem soo stijff stil, als een block, nochtans met een snel gesicht 't heerschap aensiende, die hem ijts, daer hij om opstaen moet, bevolen hebbende, roept met een groote stemme *coula*, ende loopt uijt al zijn maght, zijn opgeleijde last nijtvoeren, die verricht zijnde, comt al loopende weder tot zijn heer, dickmael eens soo hard blasende, als wel zijn moeheit vereijcht, daer zij een teecken van hun vlijt quanswijs willen uijtbeelden; voor zijn heer gecomen zijnde gaet hij cruijslingh op de aerde nederzitten, zijn heer aensiende, soo langh tot dat hij hem toewenkt, 't welk hij merckende, seijt eerst *coula sampejan*, ende daer nae antwoordt op zijn meesters last; dese eerbiedichheijt, die de ordinaire dienaers aen cleine ende geringe heeren toonen, moeten de aldergrootste heeren van 't land, soo wel Pangerans als andere, aen de Sousouhounan bewijzen, daer uijt de souverajne regeringe van dien Vorst kan afgemeten worden.

Driemaal ter weeck comt den Koninck ordinair bujten zijn hoff, naementlijk eenmael des saeterdaechs ofte des maendaechs, om te tournoijen, eenmael des donderdaechs, om justitie ende recht te doen, ende eenmael om na zijn believen met de grooten zijns Rijks te pitsiaren, of raet te houden; behalven dat hij anders wel gewoon zij, d' andere dagen mede, exepto den vrijdagh, dat haer sondagh is, te observeren, om bujten te comen, nae dat hem sulx behaeght.

Alle de Grooten van 't Rijck, bestaende in pangerans, radins, tomagons, nebeijs, rangas ende queijs moeten alle daegen (exepto den vrij-